

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע פרק כב

שבטי עבר הירדן עמדו בהבטחתם

ראשי נקיים

שיבת חלוצי עבר הירדן לארץ אחוזתם ◊ ראשיתו של מסע החלוצים ◊ פגם בסדרי העדיפויות ◊ חצי שבט המנשה מופיע בהפתעה ◊ הגלעד למכיר בן מנשה ◊ יוסף הודה בארצו ◊ בנות צלפחד היו מחבבות את הארץ ◊ להשתיל בתוכם גדולי תורה ◊ פנו ולכו לכם לאהליכם ◊ דברי שבח מארבע בחינות ◊ הסכנה שבהתרחקות מן הקודש ◊ שיעור באמונה וביטחון ◊ שיעור באהבת הארץ ◊ עשר קדושות הן

פרק כב

שילוח בני ראובן וגד לנחלתם

"אִזָּו יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלְחֻצֵי מְטֵה מְנַשֶּׁה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֲתָכֶם מִשֶּׁה עֲבַד ה' וַתִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתָכֶם: לֹא עֲזַבְתֶּם אֶת אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְת מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם: וְעַתָּה הִנֵּי ה' אֱלֹקֵיכֶם לְאֲחֵיכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פָּנּוּ וּלְכוּ לְכֶם לְאֵהֲלֵיכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לְכֶם מִשֶּׁה עֲבַד ה' בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן: רַק שְׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֲתָכֶם מִשֶּׁה עֲבַד ה' לְאֵהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל דְרֹכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְלִדְבָקָה בּוֹ וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וַיְבָרְכֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁלַחם וַיֵּלְכוּ אֶל אֵהֲלֵיהֶם."

נחלת חצי שבט מנשה בבשן

"וְלְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה נָתַן מִשֶּׁה בְּבִשָּׁן וְלְחֻצֵי נַתַּן יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהֶם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יְמֵה וְגַם כִּי שָׁלַחם יְהוֹשֻׁעַ אֶל אֵהֲלֵיהֶם וַיְבָרְכֶם: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֹא מִרְיָהוּ בְּנִיכֶם רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֵהֲלֵיכֶם וּבְמִקְנֵה רֶב מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנִחְשָׁת וּבְבַרְזֵל וּבְשִׁלְמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד חֲלָקוּ שָׁלַל אֲיִבֵיכֶם עִם אֲחֵיכֶם."

בנין המזבח על הירדן

"וַיִּשְׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֵד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁלַח אֲשֶׁר בָּאָרֶץ כְּנָעַן לְלָכֶת אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אַחֲזַתְם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ בָּהּ עַל פִּי ה' בְּיַד מִשֶּׁה: וַיָּבֹאוּ אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בָּאָרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֵד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לַמְּרָאָה: וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה בְנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֵד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֶל מוֹל אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֶל עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהָלוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח לְעֹלֹת עֲלֵיהֶם לְצַבֵּא."

טענת בני ישראל על בנין המזבח

"וַיִּשְׁלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גֵד וְאֶל חֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן: וַעֲשֶׂרָה נְשָׂאִים עִמּוֹ נְשִׂיא אֶחָד נְשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל וַאִישׁ רֹאשׁ בֵּית אָבוֹתָם הֵמָּה לְאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל: וַיָּבֹאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גֵד וְאֶל חֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אֲתָם לֵאמֹר: כֹּה אָמְרוּ כָּל עַדַת ה' מָה הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֵלְקֵי יִשְׂרָאֵל לְשׁוּב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' בְּבִנְיַתְכֶם לְכֶם מִזְבֵּחַ לַמְּרֹדֶכֶם הַיּוֹם בַּה': הַמַּעַל לָנוּ אֶת עֲוֹן פְּעוּר אֲשֶׁר לֹא הִטְהַרְנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנִּגְנָף בְּעַדַת ה': וְאַתֶּם תִּשְׁבּוּ הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' וְהִיָּה אֲתָם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בַּה' וּמָחָר אֶל כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף: וְאַף אִם טִמְאַה אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם עֲבָרוּ לְכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲזַת ה' אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם מִשְׁכַּן ה' וְהֶאֱחָזוּ בְּתוֹכָהּ וּבַה' אֵל תִּמְרְדוּ וְאַתֶּנּוּ אֶל תִּמְרְדוּ בְּבִנְיַתְכֶם לְכֶם מִזְבֵּחַ מִבְּלַעֲדֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹקֵינוּ: הֲלוֹא עֲכָן בֶּן זֶרַח מַעַל מַעַל בְּחָרָם וְעַל כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל הִיָּה קִצְף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גֹעַ בְּעוֹנָה'."

מענה בני ראובן ובני גד

"וַיַּעֲנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֵד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת רִאשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל: אֵל אֱלֹקִים ה' אֵל אֱלֹקִים ה' הוּא יָדַע וַיִּשְׁרָאֵל הוּא יָדַע אִם בְּמֶרֶד וְאִם בְּמַעַל בַּה' אֵל תּוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה: לְבָנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לְשׁוּב מֵאֲחֵרֵי ה' וְאִם לְהַעֲלוֹת עָלֵינוּ עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם לַעֲשׂוֹת עָלֵינוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים ה' הוּא יִבְקֹשׁ: וְאִם לֹא מִדְּאִגָּה מִדְּבַר עֲשִׂינוּ אֶת זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מָה לְכֶם זֶה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל: וּגְבוּל נָתַן ה' בְּיַמֵּנוּ וּבְיַמֵּיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֵד אֶת הַיַּרְדֵּן אֵין לְכֶם חֶלֶק בָּה' וְהַשְׁבִּיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבִלְתִּי יָדָא אֶת ה': וְנֹאמַר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח: כִּי עַד הוּא בְּיַמֵּנוּ וּבְיַמֵּיכֶם וּבִין דְּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לְעַבֵּד אֶת עֲבַדַת ה' לְפָנֵינוּ בְּעוֹלוֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְלֹא יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין לְכֶם חֶלֶק בָּה': וְנֹאמַר וְהִיָּה כִּי יֵאמְרוּ אֲלֵינוּ וְאֵל דְּרוֹתֵינוּ מָחָר וְאֵמְרוּנָה רָאוּ אֶת תִּבְנִית מִזְבֵּחַ ה' אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח כִּי עַד הוּא בְּיַמֵּנוּ וּבְיַמֵּיכֶם: חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמֶרֶד בָּה' וְלְשׁוּב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְמִנְחָה וּלְזָבַח מִלְּבַד מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹקֵינוּ אֲשֶׁר לָפָנֵינוּ מִשְׁכָּנָה'."

טענה נוספת העלה משה בהזכירו להם את מעשה המרגלים אשר ארע שלושים ותשע שנים קודם לכן, ואת תוצאותיו הקשות. משה האשים אותם בכך שהם מבקשים לחזור שוב על מעשה זה, שכן על ידי סירובם להיכנס לארץ ישראל הם יכניסו פחד בלב שאר העם, שייראו מלהיכנס לארץ, ויבקשו גם הם להישאר ממזרח לירדן, כפי שארע במעשה המרגלים שהפילו פחד על העם בספרם את אשר ראו עיניהם בארץ.

בני שני השבטים שומעים את דברי התוכחה של משה ומשיבים, שלא זו היתה כוונתם, ואינם חפצים להיפטר ממלחמות כיבוש הארץ, אלא אדרבא, מוכנים הם לשלוח את אנשי הצבא שלהם לעמוד בראש הלוחמים ולהשתתף בכל המלחמות עד תום שנות הכיבוש, וכך נאמר:

"ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו: ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנום אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישיבי הארץ: לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו: פי לא נחל אתם מעבר לירדן והלאה פי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה".³

פגם בסדרי העדיפויות

רש"י מעמיד אותנו על פגם בסדרי העדיפויות של בני שני השבטים באמנם "גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו", וכך אומרים חז"ל⁴ על פסוק זה:

"לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו", לב חכם לימינו זה משה, ו'לב כסיל לשמאלו' אלו בני ראובן ובני גד, שעשו את העיקר טפל והטפל עיקר. למה? שחיבבו נכסיהם יותר מגופן, שאמרו למשה 'גדרות צאן נבנה למקננו פה' תחילה ואחר כך 'וערים לטפנו'. אמר להם משה: לא תעשו כך, עשו את העיקר תחילה 'בנו ערים לטפכם' ואחר כך 'גדרות לצאנכם', הוי לב חכם לימינו זה משה, ו'לב כסיל לשמאלו', אלו בני ראובן ובני גד".

במדרש רבה⁵ הניסוח קצת שונה: "שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות". ויש **מדרש אגדה**⁶ חריף עוד יותר: "אוילים הם שהיו אוהבים מקניהם יותר מטפם". כשאדם עסוק במקנה ושקוע בעולם הקנייני שלו, הוא מאבד את הסדר הנכון של החיים, "שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר". כשאדם מרוכז בקניין של בית, נחלה או רכב, ומקיף את עצמו בקניינים, הוא עלול להגיע למצב שהוא מאבד את הראש, מאבד את ההבחנה בין עיקר לטפל. המדרש משתמש בכינוי של גנאי "אוילים הם", איך אדם יכול להעלות על הדעת שהכבשים שלו חשובים יותר מבניו?! איך אדם מגיע להבנה כזו?! הבנה כזו יכולה להיות נחלתו של אדם רק אם נפשו משועבדת לעולם הקנייני שלו.

חצי שבט המנשה מופיע בהפתעה

בתחילה מוזכרים רק בני שני השבטים, ראובן וגד, ובסוף הפרק שם נמנה באופן מפתיע עם נוחלי עבר הירדן המזרחי גם חצי שבט מנשה:

קבלת הדברים ודברי שלום

"וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם: ויאמר פינחס בן אלעזר הכהן אל בני ראובן ואל בני גד ואל בני מנשה היום ידענו כי בתוכנו ה' אשר לא מעלתם בה' המעל הזה אז הצלתם את בני ישראל מיד ה': וישב פינחס בן אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני ראובן ומאת בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען אל בני ישראל וישבו אותם דבר: וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלקים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את הארץ אשר בני ראובן ובני גד ישיבים בה: ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח פי עד הוא בינתינו פי ה' האלקים".

שיבת חלוצי עבר הירדן לארץ אחוזתם

בתום ארבע עשרה שנות הכיבוש והחלוקה קורא יהושע לשבט ראובן ולשבט גד ולחצי שבט מנשה, שניתנה להם נחלה בעבר הירדן המזרחי. מבין שבטים אלה, בני גד ובני ראובן שלחו את לוחמיהם אל החזית ועברו חמושים לפני בני ישראל, ובכל אותן שנים הם היו בשליחות לאומית שנראתה כמו שירות מילואים ארוך במיוחד. מי שעזב את בנו בן עשר קיבל אותו בן עשרים וארבע ומי שעזב את בנו בן עשרים קיבל אותו בן שלושים וארבע⁷, ובשנים אלו בוודאי היו בר מצוות וחתונות, נולדו נכדים ונינים, וכעת, בחלוף ארבע עשרה שנים, פונה יהושע לאנשי המילואים ואומר להם:

"אתם שמרתם את כל אשר צוה אתכם משה עבד ה' ותשמעו בקולי לכל אשר צויתי אתכם: לא עזבתם את אחיכם זה ימים רבים עד היום הזה ושמרתם את משמרת מצות ה' אלקיכם: ועתה הניח ה' אלקיכם לאחיהם כאשר דבר להם ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם אל ארץ אחוזתכם אשר נתן לכם משה עבד ה' בעבר הירדן".

יהושע מכריז על חזרה לשגרה ושולח את שבטי עבר הירדן המזרחי להזדכות על הציוד ולחזור לחיק משפחותיהם.

ראשיתו של מסע החלוצים

מסע החלוצים של ראובן גד וחצי מנשה החל בפרשת מטות⁸, בבקשתם של בני גד ובני ראובן לקבל את נחלתם בעבר הירדן המזרחי, בארץ שכבשו מסיחון ועוג, ולא לעבור את הירדן עם שאר השבטים הבאים לנחול את הארץ שממערב לירדן.

לבני ראובן ולבני גד היה מקנה רב, ומצאו את אזור עבר הירדן שבו שכנו באותו זמן, מתאים ביותר למרעה בהמתם, כי חבל ארץ זה הוא בעל שטחים נרחבים ומגדל עשב רב.

משה הבין שבקשתם לשבת ממזרח לירדן נובעת, לא רק מתוך דאגה למרעה צאנם, אלא גם מתוך רצון להימלט משותפות במלחמה על כיבוש הארץ.

משה גער בהם, כיצד הם חושבים לשבת בעבר הירדן ולא לסייע לאחיהם במלחמה נגד עמי כנען, אחרי שכולם השתתפו בשווה בכיבוש ארץ סיחון ועוג שהם רוצים לקבל בנחלתם.

³ במדבר לב, טז-טז.

⁴ מדרש תנחומא מטות ז.

⁵ במדבר רבה כב, ט.

⁶ מדרש אגדה מטות לב, ג.

¹ ראה בראשית רבה צח, טו.

² במדבר פרק לב.

החיבה המיוחדת לארץ ישראל מתגלה מאוחר יותר אצל בנות צלפחד. רש"י עומד על כך פעמיים בפרשת פינחס. פעם אחת¹⁰ כתב:

"על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים 'נתנה ראש ונשובה מצרימה' (במדבר יד, ד), והנשים אומרות 'נתנה לנו אחוזה' (במדבר כז, ד)".

ובפעם השנייה¹¹ כתב:

"למשפחת מנשה בן יוסף - למה נאמר, והלא כבר נאמר בן מנשה, אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ, שנאמר: 'והעליתם את עצמותי וגו' (בראשית נ, כה), ובנותיו חבבו את הארץ, שנאמר: 'נתנה לנו אחוזה' (במדבר כז, ד). וללמדך שהיו כולם צדיקים, שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח, הרי זה צדיק בן צדיק".

מכיר בן מנשה ובנות צלפחד, כולם צדיקים אוהבי ארץ ישראל היו, כולם היו שייכים לענייניו של יוסף שהודה בארצו וביקש "והעליתם את עצמותי מזה אֶתְקֶם". והנה מוצאים אנו בהפתעה את חצי שבט המנשה מצטרף לנוחלי עבר הירדן.

להשתיל בתוכם גדולי תורה

בתחילת ספר דברים כותב הנצי"ב¹² הסבר נפלא. הנצי"ב שואל: מדוע בפסוקים המספרים על הורשת ארץ סיחון ועוג הסדר מבולבל - תחילה תיאור גבולות בני גד ובני ראובן באופן חלקי, לאחר מכן תיאור גבולו של חצי שבט מנשה, ולבסוף סיום תיאור הגבול של בני גד ובני ראובן? מלבד זאת: מדוע הופלו חצי שבט מנשה לטובה וקיבלו נחלה גדולה יותר מזו של בני גד ובני ראובן? ולבסוף: מדוע אין הם נכללים בתנאי בני גד ובני ראובן?

מסביר הנצי"ב:

"על כרחך היה בזה כוונה פנימית שנוגעת לכלל ישראל, שישבו בעבר הירדן. ונראה דבשביל שראה משה רבנו שבעבר הירדן כח התורה מועט (שכן עיקר עניינו בריבוי הנכסים)... על כן השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ באור כח שלהם, וכתיב: 'מני מכיר ירדו מחקקים' (שופטים ה, יד), היינו גדולי תורה ראשי ישיבות, כמו שמפור בסנהדרין (ה ע"א) על הא דכתיב 'לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה בריבים'. וכן היה בכל דור".

כלומר הקב"ה 'שתל' את בני מכיר בן מנשה בתוך בני גד, משום שבני גד היו עסוקים במקנה, בצדדים הקנייניים החומריים של ארץ ישראל, לכן החליט משה לקחת את שבט התורה, את ה'מחוקקים', גדולי התורה, ולשים אותם שם, כדי להחזיק את הדור. ממשיך הנצי"ב:

"...והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעבר הירדן".

היה צורך במאמץ ובשכנוע. בני מנשה התנגדו, הם הקשו וטענו: למה שלא ננחל בתוך ארץ ישראל? למה ננחל במקום שהוא ממוצע בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, למה ננחל במקום שלא מביאים ממנו ביכורים ולא מביאים ממנו שתי הלחם?

"ויענו בני גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר ה' אל עבדיך בן נעשה: נחנו נעבר חלוצים לפני ה' ארץ כנען ואתנו אֶחָזַת נחלתנו מעבר לירדן: ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחון מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בנגבלת ערי הארץ סביב".⁷

לאחר הבטחת בני גד ובני ראובן למלא אחר תנאו של משה, מופיע לפתע חצי שבט מנשה. מהיכן הגיעו בני שבט מנשה כעת, הרי הם לא לקחו חלק בכל התהליך, למה משה נותן גם להם נחלה בעבר הירדן?

הגלעד למכיר בן מנשה

פרשת מטות נגמרת בתיאור סדרי הכיבוש, וכך נאמר:

"וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה ויורש את האמרי אשר בה: ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה: ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חיתיהם ויקרא אתהן חות יאיר: ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בשמו".⁸

את מכיר בן מנשה אנו מכירים ממקום אחר, בנות צלפחד היו מצאצאי מכיר בן מנשה, והן דווקא מסרו נפשו על ארץ ישראל. מהו מקומו של חצי שבט מנשה בעבר הירדן, מה ראה משה לתת את הגלעד למכיר בן מנשה?

יוסף הודה בארצו

מכיר היה בנו של מנשה בן יוסף. חז"ל⁹ אומרים שמעלה מיוחדת היתה ביוסף, יוסף הודה בארצו. כשמשה רבנו בא בשאלה לפני ריבונו של עולם: מדוע יוסף זוכה להיקבר בארץ ישראל ואני לא? משיב לו הקב"ה:

"מי שהודה בארצו - נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו - אינו נקבר בארצו".

יוסף שהודה בארצו - נקבר בשכם, ומשה רבנו שלא הודה בארצו - לא נקבר בארץ ישראל. ממשיך המדרש:

"יוסף הודה בארצו, מניין? גבירתו אומרת 'ראו הביא לנו איש עברי וגו' (בראשית לט, יד) ולא כפר אלא 'גנב גנבתי מארץ העברים' (בראשית מ, טו). נקבר בארצו, מניין? שנאמר: 'ואת עצמות יוסף אשר העלו... מארץ מצרים קברו בשכם' (יהושע כד, לב), את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך, כיצד? בנות יתרו אומרות 'איש מצרי הצילנו מיד הרועים' (שמות ב, יט) והוא שומע ושותק, לפיכך לא נקבר בארצו".

בנות יתרו אומרות "איש מצרי הצילנו" - כך בנות יתרו רואות את משה, לעומת זאת אצל יוסף כתוב "ראו הביא לנו איש עברי" - יוסף כל כולו ארץ ישראל ואפילו הגבירה הגויה מזהה זאת.

בנות צלפחד היו מחבבות את הארץ

⁷ במדבר לב, לא-לג.

⁸ במדבר לב, לט-מב.

⁹ דברים רבה ב, ח.

¹⁰ רש"י במדבר כו, טו.

¹¹ רש"י במדבר כז, א.

¹² העמק דבר דברים ג, טו.

יהושע מזהיר אותם, שבישיבתם בעבר הירדן בארץ אחוזתם, ישמרו על מצוות ה' ויעסקו בתורה מתוך אהבה ודבקות בה'. ולאחר מכן פונה בדברי ברכה לחצי שבט מנשה בנפרד, ומשלח את יושבי עבר הירדן לאחוזתם עם שלל רב ממה שאספו בשנות מלחמתם, "ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בקסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל איביכם עם אחיכם"¹⁸.

דברי שבט מארבע בחינות

האברבנאל¹⁹ מציין ארבע נקודות שבהן שיבח יהושע את שבטי עבר הירדן, וכך כתב:

"זכר שקרא יהושע לבני ראובן וגד וחצי שבט המנשה אשר עברו חלוצים לפני בני ישראל ושבח מה שעשו מארבעת בחינות:

האחד - מפאת האמת ששמרו מה שהתנו עם משה רבינו עליו השלום, וזהו אמרו 'אתם שמרתם את כל אשר צוה אתכם משה' וגו'.

והשנית - מהכבוד שעשו ליהושע בששמעו לקולו במה שצוה אליהם כל זמן המלחמה, וכמו שנדרו ושלמו לעשותו בתחילת מנויו, וזהו אמרו 'ותשמעו בקולי לכל אשר צויתי אתכם'.

והבחינה השלישית - מצד האחוה והאהבה אשר שמרו לאחיהם בני ישראל בעזור אותם במלחמותיהם נגד אויביהם, כי הוא מחויב האחים השלמים, וזהו אמרו 'לא עזבתם את אחיכם' וגו'.

והבחינה הרביעית - מצד האל יתברך שהלכו עם ארון בריתו לשמרו, והיא עבודה נכבדת מאד, ועל זה אמר 'שמרתם את מצות ה', רוצה לומר וגם כן במה שעשיתם שמרתם את מצוות ה', ואם כן לאל יתברך ולמשה ולי ולאחיכם עשיתם מעשה משובח כזה".

ארבעת הדברים שבהם הצטיינו ראובן, גד וחצי מנשה הם:

א. עמדו בתנאי שהתנו עם משה ועברו חלוצים לפני אחיהם בכל שנות המלחמה.

ב. תיפקדו בנאמנות ומלאו כל ציווי שיצא מפי יהושע בשלמות.

ג. גילו אחוה ושותפות במלחמתם לכיבוש נחלות השבטים האחרים.

ד. הלכו לפני ארון ברית ה' במלחמה.

הסכנה שבהתרחקות מן הקודש

בהמשך מסביר האברבנאל מה ראה יהושע להזהיר את יושבי עבר הירדן על קיום מצוות ה', וכה דבריו:

"ואמר 'ועתה הניח ה' לאחיכם' וגו', רוצה לומר, ועתה אחרי שהניח ה' אלקיכם לאחיכם כאשר דיבר להם ראוי הוא שאתם תשובו לאהליכם. ולפי שבהתרחקם ממשכן ה' פחד יהושע אולי ישכחו התורה והמצוות, לזה ראה לצוותם לעשות את המצוה והתורה".

הריחוק מהמשכן עלול להשפיע לרעה על יושבי עבר הירדן, ולכן דרושה להם הזהרה מיוחדת.

דברים דומים כותב בעל ה"לב אהרן"²⁰, וזו לשונו:

¹⁸ יהושע כב, ח.

¹⁹ אברבנאל יהושע כב, א.

²⁰ לב אהרן יהושע כב, ה.

"ומשום זה הרבה להם נחלה עד שנתרצו. והכי איתא בירושלמי ביכורים (פ"א), שאין מביאין ביכורים מעבר הירדן משום דכתיב 'ארץ זבת חלב ודבש' ולא עבר הירדן. תני 'אשר נתת לי ה' ולא שנטלתי לי לעצמי. מאי ביניהון? אמר רבי אבין: חצי שבט מנשה ביניהון. מאי דכתיב 'אשר נתת לי' ולא שנטלתי לי מעצמי, חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן וכו'. פירוש, שלא נטלו כל אחד על ידי בקשת משה ומסתמא עשה על פי ה'. וזהו סדר הפסוקים שהוכיח משה לישראל, שהחל לחלוק נחלת בני גד ובני ראובן ולא יכול לגמור עד שדיבר עם חצי שבט מנשה וגמר עמם ונתרצו בחלקם. אז ידע משה לגמור חילוק נחלת בני גד ובני ראובן. ודבר זה היה ידוע לכל ישראל באותה שעה. ואחר כך סיפר להם הענין כמה השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה. ומזה ילמדו לדורות להשתדל לדור במקום תורה דווקא כי בזה תלוי חיי ישראל, וכדאיחא בכתובות (קיא ע"א) 'כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לבבל, כך אסור לצאת מבבל לחץ לארץ', ופירש רש"י, 'לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד'. ואפילו לענין קבורה אמרו חז"ל שם שטוב להקבר במקום תורה כמו מעלת ארץ ישראל. כל זה הראה משה רבנו לדורות מה שעשה בזמנו".

משה רבנו רצה שנקודת הקודש לא תהיה מטושטשת גם אצל מי שנמצא בעבר הירדן המזרחי. גם בעבר הירדן, שמדרגתו ממוצעת - הוא לא ארץ ישראל ממש, אבל הוא גם לא חוץ לארץ - גם שם יש שבט שקיבל את חלקו לא מתוך חשבונות ארציים אלא מתנה מאת ה'.

פנו ולכו לכם לאהליכם

חיילי בני גד ובני ראובן המתינו לקבלת הרשות מיהושע מפקדם לשוב לבתיהם, ובפרקנו, כעבור ארבע עשרה שנה, ניתנה להם הרשות. יש לשים לב לכך שיהושע ניגש אליהם ולא הם פנו אליו.

המילים "ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם אל ארץ אהליכם אשר נתן לכם משה עבד ה'",¹³ מזכירות לנו פסוק אחר ובו הציווי על המסע הראשון במדבר לאחר מעמד הר סיני, "פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי"¹⁴, בואו וכבשו בראשונה את חבל ארץ האמורי שבדרום ארץ כנען, ומשם תמשיכו לכיבוש שאר שכניו.

ניתן לראות בכך רמז למעמדו ההלכתי של עבר הירדן, שהגם שקדושתו פחותה¹⁵, עדיין חלה עליו קדושת ארץ ישראל לעניין דברים מסוימים¹⁶.

יהושע משבח את בני שני השבטים על הליכתם חלוצים בכל שנות הכיבוש והחלוקה בגבורה ובנאמנות, כפי שהתחייבו בפרשת מטות, ומוסיף: "רק שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה עבד ה' לאהבה את ה' אלקיכם וללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו ולדבקה בו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם"¹⁷.

¹³ יהושע כב, ד.

¹⁴ דברים א, ז.

¹⁵ עיין נצ"ב לבמדבר לב, כב ורש"י ורלב"ג ליהושע כב, יט.

¹⁶ ראה "ברכי יוסף" למרן החיד"א (אורח חיים סימן תפט) שדן באריכות במעמדו של עבר הירדן, ומאמרו של הרב משה צבי נריה "עבר הירדן - נחלה לישראל" בספר "צניף מלוכה" (עמ' 233).

¹⁷ יהושע כב, ה.

שיעור נוסף שעברו בני גד ובני ראובן הוא שיעור באהבת הארץ. בפרשת מטות הוכיח אותם משה על כך שהם מבקשים לחזור שוב על מעשה המרגלים, שכן על ידי סירובם להיכנס לארץ ישראל הם יכניסו פחד בלב שאר העם, שייראו מלהיכנס לארץ, ויבקשו גם הם להישאר ממזרח לירדן, והנה כעת במשך ארבע עשרה שנה נמצאים בני גד ובני ראובן עם אחיהם בארץ ישראל ולא מבקשים לחזור לארץ אחוזתם עד שיהושע קורא להם. הם מבינים שחלקם בעבר הירדן יונק את קדושתו מקדושת ארץ ישראל.

עשר קדושות הן

קדושת ארץ ישראל מחולקת לדרגות, וככל שנכנסים פנימה כך דרגת הקדושה עולה. במסכת **כלים**²³ מונים חז"ל עשר דרגות של קדושה שישנן בארץ ישראל, ושמונה מתוכן במתחם הר הבית, וזו לשון המשנה:

"עשר קדושות הן: **ארץ ישראל** מקודשת מכל הארצות... **עיירות המוקפות חומה** מקודשות ממנה... **לפנים מן החומה** מקודש מהם... **הר הבית** מקודש ממנו... **ה'חיל'** מקודש ממנו... **עזרת נשים** מקודשת ממנו... **עזרת ישראל** מקודשת ממנה... **עזרת הכהנים** מקודשת ממנה... **בין האולם ולמזבח** מקודש ממנה... **ההיכל** מקודש ממנו... **קדש הקדשים** מקודש מהם..."

רבנו הרצ"ה היה מזכיר בהקשר זה, שלאות מ"ם יש שני מובנים בטרמינולוגיה העברית: א. מ"ם-היתרון - זה גדול מזה. ב. מ"ם-היחס - זה מתוך זה. המובן הפשוט הוא שירושלים מקודשת יותר משאר מקומות, ואף בבית המקדש עצמו יש מדרגות בקדושה, זו למעלה מזו. אך יחד עם זאת ישנה משמעות נוספת, עמוקה יותר - ירושלים מקודשת מתוך כל ארץ ישראל, מתוך שלמות כל ארץ ישראל מתגלית בכל תוקף קדושת ירושלים.

"רק שמרו מאד לעשות את המצוה - עם היות שכל ישראל מחויבים בשמירת התורה ובאוצם האזהרה להישמר פן יעברו עליה, הנה אתם צריכים לשמור עצמכם מאד ויותר מכל אחיכם, לפי שהמה בארץ ישראל אשר איריה וטוב מזגה מסייעם ולא יצטרכו לעוצם האזהרות ככם. אמנם אתם שישבתם בחוצה לארץ צריכים אתם מאד לשמור ולהיזהר לעשות את המצוה".

אזכור ארץ ישראל משפיע לטובה, ומי שמתרחק ויורד לקדושת עבר הירדן שהיא פחותה יותר, עליו לנהוג במשנה זהירות.

שיעור באמונה וביטחון

בחתמת דברי יהושע לשניים וחצי השבטים באה הדגשה של ריבוי הנכסים שבהם צוידו החלוצים לקראת חזרתם לעבר הירדן. הדגשה זו מעוררת קושי: הלא בנתינת ערך מוגזם לריבוי הנכסים טעו בראשית הדרך כאשר הקדימו את דאגתם לבהמותיהם לפני טפם, ועל כך באה תוכחתו של משה רבנו, אם כן מה ראה יהושע להדגיש את שילוחם לבתיהם בשלל רב?

"בילקוט שמעוני"²¹ דורשים חז"ל:

"ואל הבקר רץ אברהם' (בראשית יח, ז) - חייך שאני פורעה לבניך; 'ורוח נסע מאת ה' ויגז שלום' - הרי במדבר, בארץ מנין? 'ומקנה רב היה לבני ראובן', לעתיד לבא מנין? 'זוהיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר'".

הקנין הגשמי בשורשו איננו שלילי, אלא נועד לעבוד אתו את ה', כאברהם אבינו שהיה רץ אל הבקר לקיים מצוות כיבוד אורחים, ובכך פתח שערי ברכה ושפע גשמי לכל הדורות הבאים אחריו. מכח ריצתו של אברהם אל הבקר ניתן לבני ישראל במדבר שליו, ובארץ יזכה ראובן למקנה רב, ולעתיד לבוא מרוב הברכה יגדל איש עגלת בקר ושתי צאן, ודי יהיה לו בהם לכלכל את ביתו²².

חצי שבט מנשה זכה גם הוא בשפע של ברכה גשמית, על אף שלא דאג לתנאי רווחה למקנהו יחד עם בני גד ובני ראובן, ואף לא הלך חלוץ לפני המחנה במלחמות הכיבוש כמו בני גד ובני ראובן. הקניינים הגשמיים אינם תוצאה של גודל היגיעה. יכול אדם להתייגע הרבה ולהניב רווחים מועטים, כי הברכה תלויה בעבודת הרוחנית של האדם ולא בהשתדלות המעשית.

שיעור זה בענייני אמונה וביטחון, חוו גם בני גד ובני ראובן על בשרם, כאשר לאחר שהעדיפו את הקניינים הגשמיים על פני הדאגה לילדיהם, התבקשו לעזוב הכל לתקופה של ארבע עשרה שנים, מתוך ביטחון מלא בה' שידאג לפרנסת ביתם על אף שבכל שנות הכיבוש והחלוקה לא יהיה בידם לטפל ברכוש, לזרוע ולנטוע, להרחיב ולבנות.

יהושע שולח אותם עם רכוש רב לארץ אחוזתם, ובכך מלמדם שיעור חשוב באמונה וביטחון - ארבע עשרה שנה הייתם מנויים מלעשות לביתכם, והיה נראה שבשובכם תצטרכו להתחיל הכל מחדש, אך מי שפועל עם אל ועושה את המוטל עליו בנאמנות, זוכה לברכת ה' גם בזמן שהוא מנוע מלעשות לביתו.

שיעור באהבת הארץ

²¹ ילקוט שמעוני פרשת וירא רמז פב.

²² ראה רד"ק ישעיהו ז, כא.

²³ כלים פ"א, משניות ו-ט.